

зв'язок між зовнішнім «локусом контролю» і складовими вигорання, особливо з емоційним виснаженням і деперсоналізацією. Спостерігається позитивний зв'язок між внутрішнім «локусом контролю» і високою оцінкою професійної ефективності, але ця тенденція підтверджується тільки для вибірки чоловіків.

Зв'язок особистісних характеристик і вигорання розглядався, в основному, з позицій їхнього комплексного впливу в поєднанні з певною концепцією особистості. У більшості досліджень використовується п'ятифакторна модель особистості, запропонована П. Коста, Р. МакКре [10]. Вона включає п'ять основних особистісних характеристик: нейротизм, екстраверсію, відкритість досвіду, співпрацю, сумлінність. Низка досліджень демонструє тісний зв'язок між «Великою п'ятіркою» і тенденцією до вигорання. Найтісніші зв'язки зі всіма характеристиками вигорання має нейротизм, особливо з емоційним виснаженням і чинником відкритості досвіду. До особистісних чинників, що впливають на появу емоційного вигорання, належать тривожність, емоційна реактивність і негативний афект. Існує позитивний зв'язок між вигоранням і агресивністю, тривожністю, а також негативний зв'язок між вигоранням і відчуттям групової згуртованості.

Один із найважливіших соціально-психологічних чинників, що розглядаються в контексті вигорання, – соціально-психологічні взаємини в колективі. Простежується негативний зв'язок між вигоранням і соціальною підтримкою у представників практично всіх професій, пов'язаних із наданням професійної допомоги людям.

Відсутність зворотного зв'язку стосується всіх компонентів вигорання, що призводить до підвищення рівня емоційного виснаження і деперсоналізації, знижуючи професійну самоефективність. Недостатня винагорода або її відсутність сприяє формуванню вигорання. К. Масlach було запропоноване поняття «залучення» [11], що характеризується протилежними вигоранню складовими: енергійністю, включеністю у роботу, самоефективністю.

ВИСНОВКИ

Попри відмінність у підходах до визначення синдрому емоційного вигорання, синдром є особистісною деформацією внаслідок емоційно ускладнених або напружених відносин у системі «людина-людина», що розвивається у часі. У психології не існує єдиного погляду на структуру синдрому емоційного вигорання, і не всі зарубіжні моделі вигорання супроводжуються конкретним діагностичним інструментарієм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водопьянова Н.Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н.Е. Водопьянова, Е.С. Старченкова. – СПб. : Питер, 2005. – 336 с.
2. Гринберг Дж. Управление стрессом / Дж. Гринберг ; [пер. с англ. Л. Гительман, М. Потапова]. – СПб. : Питер, 2002. – 496 с.
3. Купер К.Л. Организационный стресс. Теории, исследования и практическое применение / К.Л. Купер, Ф.Дж. Дэйв, М.П. О'Драйсколл ; [пер. с англ. и науч. ред. П.К. Власова. – Х. : Гуманитарный Центр, 2007. – 336 с.
4. Лэнгле А. Эмоции и экзистенция / А. Лэнгле ; [пер. с нем. О.А. Шилова]. – Х. : Гуманитарный Центр, 2007. – 332 с.
5. Орел В.Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования / В.Е. Орел // Психол. журн. – 2001. – Т. 22. – №1. – С. 90–101.
6. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье ; [пер. с англ. А.Н. Лук, И.С. Хорол] ; общ. ред. Е.М.Крепса. – Рига : Виеда, 1992. – 109 с.
7. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти ; [за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової]. – [2-е вид.]. – К. : Міленіум, 2006. – 368 с.
8. Шульц Д. Психология и работа / Д. Шульц, С. Шульц. – СПб. : Питер, 2003. – 560 с.
9. Cherniss, C. Long-term consequences of burnout: An exploratory study / C. Cherniss // J. of Organizational Behaviour. –1992. – V. 13(1). – P. 1–11.
10. Costa, P.T. NEO RI-R. Professional Manual / P.T. Costa, R.R. McCrae // Psychological Assessment Resources. Inc. Florida. – 1992. – P. 237–260.
11. Maslach, C. Burnout: A multidimensional perspective / C. Maslach // Professional burnout: Recent developments in the theory and research / Ed. W.B. Shaufeli, C. Maslach and T. Marek. – Washington D.C : Taylor & Francis, 1993. – P. 19–32.
12. Shirom, A. Burnout in work organizations // A. Shirom, C.L. Cooper I. Robertston. International Review of Industrial and Organizational Psychology, 1989. – P. 25–48.
13. Міжнародна класифікація хвороб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_icd10/?par=.

УДК 195.9.005.95-051

ПСИХОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ: ТЕОРІЯ ПИТАННЯ

Т.В. Дектярьова

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

У статті досліджується філософське обґрунтування понять «безпека» та «небезпека». Розглядаються сутність психології безпеки як окремої області психологічного знання, її об'єкт, предмет, структура, а також специфіка завдань інтеграції теоретичних основ дослідницької роботи та осмислення технологій практичної діяльності фахівців в аспекті психологічних характеристик безпеки людини і суспільства.

Ключові слова: безпека, небезпека, психологія безпеки, ризики, загрози.

В статье исследуется философское обоснование понятий «опасность» и «безопасность». Рассматриваются сущность психологии безопасности как отдельной области психологического знания, ее объект, предмет, структура, а также специфика заданных интеграции теоретических основ исследовательской работы и осмысления технологий практической деятельности специалистов в аспекте психологических характеристик безопасности человека и общества.

Ключевые слова: безопасность, опасность, психология безопасности, риски, угрозы.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Життя та діяльність людини протягом усієї історії її існування завжди пов'язані з різноманітними ризиками, загрозами, небезпеками, які у звичайних ситуаціях створюють певні труднощі, а в складних та екстремальних стають небезпечними та загрозовими. Немає більш нагальної й актуальної проблеми людини, ніж забезпечення безпечного життя в різних її аспектах. Якщо проблема забезпечення фізичної безпеки людини вивчається давно й ґрунтовно, то інші аспекти, такі як, наприклад, інформаційна, економічна та інші види безпеки, вивчаються порівняно недавно. Психологічний компонент безпеки в якості складової враховувався завжди при вивченні різних аспектів безпеки, але останнім часом нагальним є виділення психологічної безпеки в якості самостійного напрямку життєдіяльності людини.

Праці з проблем безпеки мислителів минулого (Платон, Аристотель, Цицерон і багато інших) та дослідження сучасників (В.Г. Волович, Г. Силласте, В.А. Медведєв, Д.Г. Негодов, А.С. Прудников, Л.В. Брусніцин, М.В. Грищенко та інші) свідчать про те, що *безпека* розглядається як захищеність від природних і суспільних катаклізмів, так і в якості такого стану життєдіяльності людини, при якому в часі не знижується ймовірність досягнення головної життєвої мети.

Безпека сприймається як одна з основоположних цінностей життєдіяльності людини. Людська цивілізація в якості найбільш значущого орієнтиру свого розвитку завжди бачила безпеку людини як основу збереження досягнутого позитиву і можливості подальшого самовдосконалення.

Метою статті є розгляд теоретичних джерел понять «безпека» та «небезпека», а також одного з аспектів безпеки – психології безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Історія людської цивілізації була б неможливою без історії життя окремої людини. Від народження до смерті людина живе в оточенні різних предметів і явищ, які як забезпечують її життєдіяльність, так і становлять для неї різного ступеня загрози. Наприклад, вода. Вона є обов'язковою для життя людини, але може й стати причиною її смерті. Або вогонь, який може або зігріти, або спалити. Весь зовнішній світ є безпечним або небезпечним залежно від розумної міри існування в ньому та використання його ресурсів.

Людина залежно від власного розуму та життєвого досвіду, як особистого, так і громадського, використовує зовнішній світ для своєї життєдіяльності. Вона виживає в зовнішньому середовищі, пристосовуючись або змінюючи його або місце існування. Вижити людина може в умовах, ступінь загрози яких для її життя є допустимим, в іншому випадку людина гине. Таким чином, людина виживає у безпечному для неї середовищі, і проблема забезпечення безпеки була завжди актуальною як основна умова виживання.

Як розуміється поняття «безпека»? Спроби тлумачення цього поняття в літературі здійснювались досить активно. Так, Даль В.І. в «Тлумачному словнику живої великоросійської мови» трактує поняття «безпека» як стан, властивість за прикметником «безпечний» і одночасно – дія як дієслово «безпечний». Безпечний – означає незагрозливий, такий, що не може заподіяти зла чи шкоди, нешкідливий, збережений, вірний, надійний. Безпека – це відсутність небезпеки, збереженість, надійність. Убезпечити (когось) – означає захищати, забезпечувати відсутність небезпеки. «Небезпека» – стан, властивість за прикметником «небезпечний». Небезпечний – означає ненадійний, загрозливий, такий, що несе шкоду, біду, хворобу, нещастя. Слова «небезпека» і «безпека» характеризують якість, властивість, стан [1].

Брокгауз І.А. та Ефрон І.А. в «Енциклопедичному словнику» дають пояснення поняттям «небезпека» і «безпека», які характеризуються різним рівнем небезпеки, безпека досягається усуненням небезпеки. У граничному абсолютному значенні слово «безпека» розуміється як стан з повною відсутністю небезпеки [2].

Ожегов С.І. у «Словнику російської мови» дає визначення спорідненим поняттям: «безпека» – це стан, при якому не загрожує небезпека кому-небудь або чому-небудь, а «безпечний» – не загрозливий небезпекою [3].

У наведених вище тлумаченнях захист від небезпеки розуміється як силова функція, захищати – означає обороняти, закривати, охороняти що-небудь; це річ, предмет, явище, що приховують, охороняють, обороняють когось або чогось.

Багато сучасних уявлень про сутність безпеки та механізм її забезпечення беруть свій початок у міфах народів Європи, Азії та Америки, в яких у тій чи іншій формі можна знайти роздуми про золотий вік людства, коли всюди панував мир. Принцип неспричинення зла в діях, тобто принцип ахімса отримав величезне значення в буддистській філософії. В індійській історико-філософській традиції правитель Магадхи з династії Маур'їв Ашока (268–232 рр. до н.е.), прийнявши буддизм, розглядав принцип ахімса як національну чесноту, відмовився від завоювань з використанням зброї, проголосив підкорення світу любов'ю [4]. Це був один із перших рецептів наближення до безпечного світу в історії гуманізму.

Історія розвитку соціально-економічної думки свідчить про, що понятійне осмислення безпеки почалося ще в давнину. Так, в античній філософії порушувалася проблема взаємозв'язку безпеки з господарськими та політичними відносинами, робилася спроба розкрити її роль в суспільному житті. Відтак, безпека трактувалася як захист держави та її громадян від різного роду загрози, які зазвичай пов'язували з проявом недоброзичливості і злої волі надприродних сил.

Виняток становив Демокрит, який зводив безпеку до можливості пристосування людини до умов життя і виживання у зв'язку з цим найбільш пристосованих істот. Саме так, на його думку, виникла людина, а причиною об'єднання людей і створення суспільства була «потреба», тобто необхідність підвищення ступеня захисту кожного [5].

Демокрит розглядав безпеку як невід'ємний атрибут держави, головним завданням якого є забезпечення спільних інтересів вільних громадян. Висловлюючи погляди рабовласницької демократії,

Демокрит писав: «Бідність у демократії настільки ж переважніша за так зване благополуччя громадян при царях, наскільки свобода краща за рабство» [5]. Гарантом безпеки суспільства і його громадян Демокрит вважав державу і говорив, що поки зберігається держава, все ціле, а загине вона, з нею разом усе й загине. У зв'язку з цим він вимагав суворо карати людей, які порушують закони держави, і закликав не звільняти від заслуженого покарання тих, хто повинен бути покараний.

Ідею зв'язку безпеки з політичними відносинами в епоху розквіту античної філософії розвинули інші мислителі. Платон у соціально-філософських міркуваннях про суспільний устрій говорив про систему безпеки, напрями діяльності із забезпечення військової безпеки, про соціально-політичний механізм, створюваний з цією метою. Державу, що ототожнюється суспільством, і людину Платон розглядав як дві симетричні і взаємодіючі системи, тому безпека держави включає і безпеку суспільства. У людини виділяються три його головні частини (тіло, душа, розум), в людській душі три начала (жадання, запал, розсудливість), суспільство поділяється на три соціальні групи: працівників (виробників), воїнів (варту) і правителів (філософів). «Ми, – писав Платон, – уподібнили упорядковану державу тілу, страждання і здоров'я якого залежить від стану його частин» [6]. За Платоном, сутність безпеки – це запобігання шкоді. Це поняття в нього асоціюється з такими поняттями, як «допомога», «рятування», що видно з наведених ним визначень: «допомога – перешкода для існуючого або можливого зла», «рятувати – оберігати когось від шкоди» [6].

Не менш вагомий внесок у розвиток уявлень про безпеку зробив Аристотель. Свої погляди на безпеку суспільства він вибудовує через образ політизованої культури. Аристотель до найважливіших елементів системи безпеки ідеальної держави відносив розумні розміри території і конфігурацію її кордонів. Він визнавав необхідність спеціальних соціальних інститутів для виконання загальнозначущого соціального завдання – захисту держави, її громадян, підкреслюючи, що вони повинні бути тільки засобом забезпечення миру. За Аристотелем, держава являє собою вищу форму спілкування між людьми. Вона виникає тільки тоді, коли зав'язується спілкування заради благого життя між окремими родинами та родами, заради забезпечення їх безпеки і благополуччя. Тому людина за своєю природою – істота політична (державна). І якщо ж хто-небудь у силу своєї природи, а не в силу випадкових обставин, живе поза державою, той або вище людини, або недорозвинений в моральному плані. Будь-яка людина стає досконалим громадянином тільки в рамках держави, яка дозволяє їй розраховувати на особисту свободу та безпеку. Розмірковуючи про найкращий державний лад, Аристотель у центр своїх міркувань щодо способів управління суспільними справами ставить критерій безпеки громадян – особистість, її розвиток [7].

У Марка Туллія Цицерона можна знайти обґрунтування необхідності безпеки. Він стверджував, що з появою власності на землю виникла і необхідність її охорони, забезпечення безпеки її власників, а в цілому – потреба в системі забезпечення безпеки держави. Він ставив забезпечення безпеки на перший ряд практичної діяльності, вище теорії. Цицерон писав: «Пізнання і споглядання природи були б певним чином неповними та тільки розпочатими, якби за ними не слідувала дія. Дія має вирішальне значення в охороні інтересів людей; вона, таким чином, безпосередньо стосується людського суспільства, тому її треба ставити вище пізнання» [8].

Таким чином, еволюція наукових уявлень про безпеку в античній філософії відбувалася в двох основних напрямках: по-перше, безпека розглядалася в тісному зв'язку із господарськими відносинами, основу яких складав розподіл праці згідно з рабовласницьким ладом; по-друге, вона трактувалася в контексті становлення політичних відносин і соціальних установ, покликаних забезпечити безпеку громадян і держави в цілому.

Своє логічне завершення ці ідеї отримали в епоху еллінізму, де були остаточно визначені і зафіксовані політико-правові засади концепції безпеки. Про це ж висловлювався Гай Юлій Цезар. Він представляв державу як публічно-правову спільність, якою керують обрані. Їх безпека обов'язково повинна забезпечуватися системою – збройною силою [9].

Римські філософи і вчені-юристи вважали, що безпека може реалізовуватися лише за допомогою права. Останнє повинне офіційно закріплюватися в законодавчому порядку, завдяки якому регламентуються всі соціально-економічні відносини в суспільстві.

Релігійно-загострені уявлення про безпеку склалися у Фоми Аквінського, середньовічного філософа. За його твердженням, благо держави завжди вище блага окремо взятої людини і гарантується Божественною волею. Страждання держави призводять до страждань її громадян. Аквінський вважав, що ретельне виконання людиною обов'язків, встановлених Богом, виступає гарантією загального блага і загальної безпеки [9].

Звертався до проблеми безпеки і чеський мислитель-гуманіст Ян Амос Каменський, який у своїх працях звертав увагу на те, що метою людського суспільства є загальний мир і безпека, він наголошував на необхідності закріпити все, що може будь-яким чином порушити спокій людства, поставити під загрозу, підірвати або зруйнувати ланки суспільної або особистої безпеки [9].

Іммануїл Кант збагатив підходи до забезпечення безпеки. У своїх роботах він писав про подолання людських вад і їх негативних наслідків, необхідність обмеження окремої волі людей, підпорядкування їх дисципліні громадянського суспільства, законом держави, які покликані захищати безпеку людей і самої держави. Система безпеки, в баченні Канта, передбачає необхідність законодавчих і виконавчих механізмів, виділення внутрішньої і зовнішньої безпеки держави та громадянського суспільства, взаємозв'язок національної безпеки кожної країни з безпекою міжнародної спільноти, тобто з міжнародною безпекою [10].

Досвід у забезпеченні безпеки існування людини передається з покоління в покоління, як у вигляді усної народної творчості, народного епосу, так і за допомогою літературних джерел. На побутовому рівні цей досвід безцінний, він акумулює в собі мудрість старших поколінь, але без наукового підходу залишається сирим емпіричним матеріалом, доступним невеликій групі людей, і ступінь достовірності його дуже спірна.

У психології категорія безпеки активно досліджується з середини ХХ століття, перш за все в роботах психологів гуманістичної спрямованості (А. Маслоу, Е. Фромм, К. Хорні). У відчутті людини власної безпеки багато як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, якісь загрози та небезпеки людина прораховує, а наближення якихось відчуває. За тисячоліття мозок розробив складні механізми, що допомагають справлятися з небезпекю. Розуміння того, як мозок працює, а в яких випадках він дає збій, є істотною умовою розуміння відчуття безпеки. Коли людина приймає рішення діяти певним чином, вона враховує ступінь ризику наслідків.

Психологія вивчає сприйняття ризику, намагаючись з'ясувати, коли людина перебільшує небезпеку ризиків і коли надає їй меншого, ніж варто було б, значення. При цьому мається на увазі, що абсолютної безпеки не існує, і за забезпечення певного ступеня безпеки людина розплачується часом, зручностями, можливостями, свободою тощо. Посилення гуманістичного начала окреслило підвищений інтерес до індивідуальності людини і визнання пріоритетних напрямків сучасної психологічної науки.

Вивчення психологічної безпеки особистості розглядається не лише як дослідження суб'єктивних переживань особистості, найважливішим є урахування різноманітних систем, у яких людині доводиться діяти.

Поняття психологічної безпеки починає вивчатися завдяки активізації професійної діяльності людей у предметній сфері наприкінці 70-х – на початку 80-х років у зв'язку з інтенсивним розвитком промислової соціальної психології.

Психологія безпеки, як окрема галузь знань, сформувалась на перетині декількох дисциплін: загальної та соціальної психології, психології та психофізіології праці, педагогічної психології, психології розвитку, психотерапії, екстремальної психології, екологічної психології, а також загальної теорії безпеки, соціології, психіатрії, медицини тощо.

Усвідомлення значущості теоретико-практичної розробки питань безпеки знайшло відображення у психології праці (Балінт І., Мурані М., Єлісеєв С.А., Береговий Г.Т., Котик М.А., Третяков В.П., Саричев С.В., Попов В.М.), психології спорту (Ганюшкін А.Д., Казаченко Н.П., Банківський Ю.В., Загайнов Р.М.), соціальної психології (Анцупов О.Я., Сичилов А.І., Гришина Н.В., Хасан Б.І., Зазикін В.Г.), педагогічній психології (Шершньов Л.І., Баєва І.О., Дмитрієвський В.А., Мошкін В.Н., Мусатова А.В., Синіцин Д.С.), юридичній психології (Авдєєв В.В., Андрєєв В.В., Буданов А.В., Бондарєвський І.І., Новиков В.С.), військовій психології (Панарін І.), а також у інших галузях психології [12].

Психологія безпеки вивчає соціопсихологічні явища і процеси, що виникають у ситуації небезпеки. Небезпека і безпека являють собою дві взаємозалежні сторони, що перебувають у динамічній взаємодії. Оскільки безпека опосередковується небезпекю, вона за своїм змістом завжди є предметною та конкретною, вона не може бути абстрактною. У контексті безпеки та безпеки людина розглядає державу, суспільство, особистість, права, інтереси тощо. Об'єктивна необхідність збереження якісної визначеності важливих з точки зору людини матеріальних та ідеальних об'єктів спонукає її не тільки розглядати їх безпеку (державну, суспільну, особисту), але й здійснювати певну діяльність з її забезпечення [11, 169].

На думку Баєвої І.О., існують два головних системоутворюючих види безпеки – фізична та психологічна, а всі інші «нанижуються» на них як на стрижень. У цьому випадку є можливість розділяти суб'єктивні і об'єктивні причини та фактори, що сприяють або перешкоджають збереженню безпеки людини і фізичного і соціального середовища, що її оточує [12; 13].

Об'єктом психології безпеки, як і будь-якої іншої області психологічної науки, є психічна реальність, особливості визначення якої в якості об'єкта дослідження обумовлені характером задоволення потреби в безпеці, станом захищеності психіки від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також характером взаємодії людини з соціальним середовищем. Таким чином, об'єктом психології безпеки є психологічні характеристики людини, соціальної групи, суспільства як суб'єктів безпеки [14, 21]. Предметом психології безпеки є психологічна безпека особистості і соціального середовища [14, 20].

Структуру психології безпеки розглядають у двох аспектах: психологічна безпека середовища і психологічна безпека людини. Психологічна безпека є інтегративною категорією, оскільки її розглядають з декількох площин: у якості процесу, у якості стану, у якості характеристик особистості; а також на декількох рівнях: на рівні суспільства, на рівні локального середовища перебування людини, на рівні особистості [13].

Критеріями психологічної безпеки є: референтна значущість середовища (відображена в позитивному ставленні до неї); задоволеність міжособистісним спілкуванням; захищеність від психологічного насильства [12].

Психологія безпеки є новим та перспективним напрямком психологічної науки і практики, вона інтегрує найважливіші потреби людини в безпеці. Поєднання вектора особистісної безпеки та вектора суспільної безпеки є вагомим внеском у вирішення важливого соціального завдання – усвідомлення та прийняття кожною людиною відповідальності за себе, соціальну групу, суспільство в цілому. Як окрема область психологічного знання психологія безпеки вирішує також завдання інтеграції теоретичних основ дослідницької роботи та осмислення технологій практичної діяльності фахівців в аспекті психологічних характеристик безпеки людини і суспільства.

ВИСНОВКИ

Поняття «небезпека» та «безпека», як і інші психологічні поняття, мають традиційно філософські джерела. Власну психологічну сутність вони здобули в руслі гуманістичної психології та як наслідок викликів часу, розвитку напрямків психології та їхніх перетинів.

Об'єктом психології безпеки є психологічні характеристики людини, соціальної групи, суспільства як суб'єктів безпеки.

Предметом психології безпеки є психологічна безпека особистості і соціального середовища.

Структуру психології безпеки розглядають в двох аспектах: психологічна безпека середовища і психологічна безпека особистості.

Психологічна безпека є інтегративною категорією, оскільки її розглядають у декількох площинах: у якості процесу, у якості стану, у якості характеристик особистості; а також на декількох рівнях: на рівні суспільства, на рівні локального середовища перебування людини та на рівні особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – М. : ТЕРРА, 2000. – Т. 1. – С. 167.
2. Брокгауз И.А. Энциклопедический словарь / И.А. Брокгауз, И.А. Эфрон. – М., 2000. – Т. 5. – С. 304.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1991. – С. 47.
4. Плутарх. Сравнительные жизнеописания : в 3 т. / Плутарх. – М., 1968–1972. – Т. 2. – С. 72.
5. История древнего мира / под ред. И.М. Дьяконова, В.Д. Нероновой, И.С. Свенцицкой. – М., 1982. – Кн. 2. – С. 384.
6. Платон. Государство. Законы. Политика / Платон. – М. : Мысль, 1998. – С. 166.
7. Аристотель. Политика / Аристотель. – М. : Мысль, 1997. – Т. 4. – С. 64.
8. Цицерон. Об обязанностях / Цицерон. – М., 1999. – С. 218.
9. Трактаты о вечном мире. – М. : Соцэкгиз, 1963. – 342 с.
10. Кант И. Сочинения : в 6 т. / под общ. ред. В.Ф. Асмуса / И. Кант. – М. : Мысль, 1964–1966. – Т. 6. – 213 с.
11. Рыбалкин Н.Н. Философия безопасности : учебное пособие / Н.Н. Рыбалкин. – М. : Московский психолого-социальный ин-т, 2006. – 296 с.
12. Баева И.А. Категория психологической безопасности / И.А. Баева // Вестник практической психологии образования. – № 4 (13) октябрь-декабрь 2007. – С. 18–25.
13. Баева И.А. Психологическая защищенность и психологическая безопасность современного человека. Доклад на конференции «Психолог и общество: диалог о взаимодействии» (Москва, 12 февраля 2008 г.) / И.А. Баева. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.web.ruscenter.ru/conf2/baeva.doc
14. Баева И.А. Психологическая безопасность образовательной среды : учеб. пособ./ И.А. Баева, Е.Н. Волкова, Е.Б. Лактионова / под ред. И.А. Баевой. – М. : Эконом-Информ, 2009. – 248 с.

УДК 159.9 + 37.07:005.33

АНАЛІЗ КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОДІЄЮ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ТА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

О.М. Задорожна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної та практичної психології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

У статті надано аналіз критеріїв ефективності управління взаємодією загальноосвітнього та вищого навчальних закладів з позиції соціальної психології організацій, психології управління та педагогічного менеджменту. Представлено діагностично-критеріальний комплекс для забезпечення неперервного контролю за перебігом і результатами управління взаємодією навчальних закладів.

Ключові слова: ефективність; ефект; критерій; продуктивність; результативність; управління взаємодією.

В статье анализируются критерии эффективности управления взаимодействием общеобразовательной школы и высшего учебного заведения с позиций социальной психологии организаций, психологии управления и педагогического менеджмента. Представлен диагностико-критериальный комплекс для обеспечения непрерывного контроля над процессом и результатами управления взаимодействием учебных заведений.

Ключевые слова: эффективность; эффект; критерий; производительность; результативность; управление взаимодействием.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Динамічні процеси в суспільстві, а часом суперечливі події в ньому, ставлять систему освіти в досить складні умови. Ці умови породжують особливі техніко-організаційні, педагогічні, соціальні та психологічні зв'язки між закладами освіти різного рівня. Навчальні заклади, як і інші суб'єкти соціально-економічних відносин, за умов сучасних складних процесів трансформації суспільства ухвалюють недалекоглядні управлінські рішення замість того, щоб визначити свою місію на основі вдумливого осмислення визначальних соціально-економічних, стратегічних і психолого-педагогічних перетворень.

Суперечності між соціальним замовленням освітньої галузі на інтенсифікацію й активізацію взаємозв'язків між навчальними закладами та усталеним (традиційно-авторитарним) підходом адміністрацій загальноосвітнього й вищого навчальних закладів до здійснення такої взаємодії, а також між вимогами державних органів управління освітою щодо дотримання принципів наступності й неперервності навчання та недосконалістю механізмів управління взаємодією навчальних закладів, які забезпечують підготовку на різних освітніх рівнях зумовили звернення до аналізу критеріїв ефективності управління взаємодією загальноосвітнього та вищого навчальних закладів.

Таким чином, **метою цієї статті** є дослідження та обґрунтування критеріїв, показників та рівнів ефективності управління взаємодією загальноосвітніх та вищих навчальних закладів.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Освітні організації відрізняються від інших унікальністю, неповторністю і водночас величезною складністю своєї місії, яка полягає в забезпеченні процесу розвитку особистості.

Розвиток гуманістичних, соціально-економічних, культурних і політичних тенденцій передбачає значні зміни в освітній галузі. Сучасна освітня система вже не може виконувати свою місію в рамках відокремлених, відірваних із загального контексту навчальних закладів. Для пояснення процесів, що притаманні сучасній